

*О. Стадницька, аспірант
Львівський національний аграрний університет*

Постановка проблеми. У зв'язку з екстенсивним характером землекористування і високим показником антропогенного навантаження на сільськогосподарські угіддя ґрунти активно деградуєть. У багатьох розвинутих країнах світу збільшення площ деградованих та малопродуктивних земель стало практичною реальністю. Глобальна оцінка антропогенної деградації ґрунтів (GLASOD) встановила, що 218 млн га, або 25 % європейської території, піддані деградаційним процесам, зокрема водною ерозією пошкоджено 12% території, вітровою – 2 %. Загальна вартість втрат від деградації, ерозії ґрунтів, зниження вмісту органічної речовини, засолення, зсувів і забруднення щороку сягає 38 млрд євро (для EU 25) [12].

Стан ґрунтового покриву України характеризується також як незадовільний, а в деяких регіонах критичний. Процесами ерозії та дефляції охоплено близько 57 % території країни [9]. Сільськогосподарська освоєність території становить майже 80 %. Якщо взяти до уваги, що норматив граничної розораності становить 40 %, то необхідно знизити розораність на 18%, тобто вилучити з ріллі майже 10 млн га [10].

Згідно з даними Державного агентства земельних ресурсів України, станом на 01.01.2012 р. деградовані та малопродуктивні ґрунти займають п'яту частину ріллі (6,5 млн га). Загальна площа земель, що потребують консервації, в Україні складає 1,1 млн га, з них 644,2 тис. га – деградовані, 432,1 тис. га – малопродуктивні [10].

Необґрунтоване залучення до господарського використання деградованих та малопродуктивних земель стає причиною як екологічних ризиків, так і неефективного, економічно невиправданого результату діяльності на цих землях. У таких умовах особливого значення набувають заходи, які мають бути вжиті для збереження й відтворення земельних ресурсів. Вирішення цього завдання частково покладено на здійснення консервації земель. Це зумовлює актуальність теми дослідження й потребує розробки ефективного механізму виведення зі сільськогосподарського використання деградованих і малопродуктивних земель через їх консервацію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розвиток теорії та практики щодо використання деградованих і малопродуктивних земель зробили провідні науковці відділу екології землекористування Інституту землеустрою Національної академії аграрних наук України О. П. Канаш, В. М. Кривов, В. О. Леонець, С. О. Осипчук [3 – 5; 7]. Ними розроблено підходи до виявлення земель із деградованими та малопродуктивними ґрунтами та визначено їх площі. Вчені розглядають консервацію деградованих і малопродуктивних земель як один із найважливіших заходів із ренатуралізації довкілля та як один із

основних заходів щодо оптимізації землекористування. Інститутом підготовлено Методичні рекомендації щодо механізму виведення з господарського обігу земель, що підлягають консервації, в яких визначено склад, зміст, послідовність та організацію робіт із розроблення проектів землеустрою щодо консервації деградованих та малопродуктивних земель [6].

Булигін С. Ю. пропонує насамперед вивести з ріллі малорозвинені та малопродуктивні ґрунти, а також усі землі в обробітку на схилах крутістю понад 2°. Внаслідок цього площа ріллі в цілому в Україні зменшиться на 63 млн га (23,8%) [2].

Науковець Ю. М. Альбоций вважає важливою складовою охорони земель економічне стимулювання консервації деградованих і малопродуктивних земель. Вченим проведено розрахунок суми щорічного звільнення від сплати за землю та компенсації недоодержаного доходу при здійсненні заходів щодо консервації деградованих і малопродуктивних орних земель [1].

У багатьох країнах Європи та Америки консервація земель розглядається не лише як напрям збереження земельних ресурсів, а й як спосіб збереження біологічного та ландшафтного різноманіття. Як правило, консервація земель проводиться у рамках агроекологічних програм, більшість з яких побудована на принципах добровільності та стимулювання, і здійснюється через укладання агроохоронних угод між землевласником та державою чи органами місцевого самоврядування, зокрема через сервітути збереження [11].

Постановка завдання. Мета статті – проаналізувати проблемні аспекти консервації деградованих та малопродуктивних сільськогосподарських земель в Україні, визначити можливі напрями вдосконалення механізму консервації земель.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на усвідомлення державою пріоритетного завдання щодо збереження родючості ґрунтів, заходи з консервації земель за бюджетні кошти на землях державної власності здійснюються в незначних обсягах і повільними темпами (див. рис.). Упродовж 2007 – 2011 років в Україні спостерігалася тенденція до зменшення обсягів робіт з консервації земель.

Джерелом доходів для покриття видатків на проведення залуження й заліснення деградованих і малопродуктивних земель можуть слугувати кошти, які надходять у порядку відшкодування втрат сільськогосподарського та лісогосподарського виробництва [3]. Але в основному ці кошти використовуються для проведення інвентаризації земель, нормативної грошової оцінки земель і, як бачимо з таблиці, їх використано також на розмежування земель державної та комунальної власності, що не передбачено ст. 209 Земельного кодексу України (див. табл.).

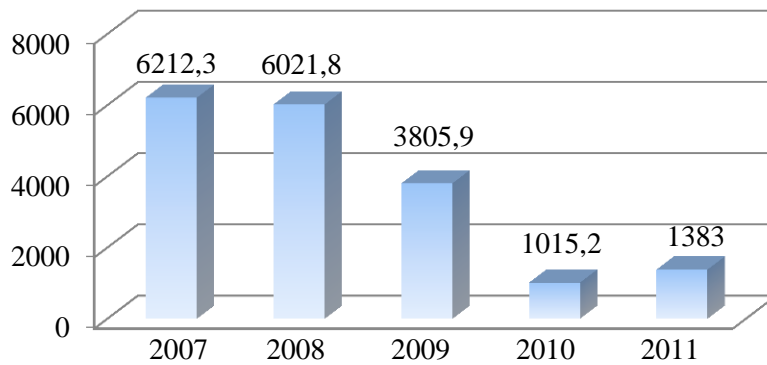


Рис. Залуження сильно деградованої і забрудненої шкідливими речовинами ріллі, га [10].

Таблиця
Розподіл коштів, що надійшли в порядку відшкодування втрат*

Вид використання	Сума, млн грн
Освоєння земель для сільськогосподарських та лісогосподарських потреб	2,3
Поліпшення сільськогосподарських та лісогосподарських угідь	7,7
Розроблення робочих проектів землеустрою з охорони земель	2,9
Проведення заходів з охорони земель відповідно до розроблених робочих проектів землеустрою	13,6
Проведення нормативної грошової оцінки земель	19,8
Розмежування земель державної та комунальної власності	10,5
Інвентаризація земель	30,3
Інші заходи	4,1
Всього коштів, що надійшли в порядку відшкодування втрат	91,2

* 2012 рік [8].

Ще складнішим у соціально-економічному аспекті залишається проведення консервації земель на землях приватної власності. Згідно з даними Головного управління Держземагентства України у Львівській області станом на 15.01.2015 року в стадії консервації перебуває 3260,2 га земель державної форми власності, а потребує консервації 4310,679 га. Інформація про потребу чи обсяги здійснення консервації земель приватної форми власності практично відсутня.

На нашу думку, проблеми здійснення консервації земель в Україні здебільшого зумовлені незацікавленістю та неспроможністю власників земель і землекористувачів проводити землеохоронні заходи. Це пов'язано зі складними соціально-економічними проблемами розвитку держави – низький рівень доходів

та якості життя населення, споживацький підхід до використання природних ресурсів, відсутність ефективної інституційної підтримки. Крім того, незацікавленість у питаннях збереження й охорони земель викликана низькою екологічною культурою і низьким рівнем екологічної свідомості землевласників та землекористувачів, а також байдужістю до актуальних екологічних проблем держави в цілому.

Для вирішення проблем, що перешкоджають впровадженню ефективного механізму консервації земель, пропонуємо здійснити комплекс заходів, що передбачає такі напрями:

➤ організаційно-правовий, який спрямований на вдосконалення законодавчого та нормативного регулювання заходів із консервації земель. Насамперед потрібно забезпечити систему моніторингу земель та її важливої складової – ґрунтових обстежень, без яких не можна встановити якісний стан земель та визначити можливі шляхи їх використання. Важливим завданням постає вдосконалення організаційних засад проведення консервації, зокрема: визначення прав та обов'язків землевласників і землекористувачів щодо законсервованих земельних ділянок; уточнення умов вилучення з інтенсивного використання земель, що перебувають у тимчасовому користуванні; спрощення процедури зміни цільового призначення земель, що підлягають консервації шляхом заліснення;

➤ економічний, що спрямований на створення умов щодо мобілізації фінансових ресурсів для природоохоронних заходів, удосконалення економічних механізмів стимулювання землевласників та землекористувачів, які здійснюють консервацію земель, у тому числі через удосконалення системи оподаткування, податкових пільг та компенсаційних виплат, а також запровадження кредитної і пільгової підтримки;

➤ організація освітянської та виховної роботи, яка спрямована на створення умов для отримання екологічних знань, розвитку екологічного мислення і свідомості, формування екологічної культури окремих осіб і суспільства в цілому. Потрібно проводити безперервний процес виховання та навчання, спрямований на формування норм екологічної поведінки людей, їхніх обов'язків і відповідальності стосовно використання природних ресурсів, а також одержання спеціальних знань і практичних навичок у напрямках охорони земель; розвинути систему інформування населення про екологічні проблеми та впровадження ідей збалансованого використання земель.

Висновки. В Україні консервація деградованих та малопродуктивних сільськогосподарських земель проводиться в незначних обсягах і повільними темпами, переважно на землях державної власності. Для вдосконалення системи використання деградованих і малопродуктивних сільськогосподарських земель рекомендується здійснити комплекс заходів, що охоплює організаційно-правовий, економічний та освітянсько-виховний напрями.

Бібліографічний список

1. Альбоций Ю. М. Економічне стимулювання консервації деградованих та малопродуктивних орних земель / Ю. М. Альбоций, І. П. Шевченко, А. Г. Мартин // Землеустрій та кадастр. – 2006. – № 3. – С. 33-39.

2. Булигін С. Ю. Регламентация технологического навантаження земельних ресурсів / С. Ю. Булигін // Науковий вісник Національного аграрного університету. – 2005. – Вип. 87. – С. 185–191.
3. Земельний кодекс України від 25. 10. 2001 р. № 2768-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 3-4. – С. 27.
4. Канаш О. П. До питання про еколого-економічну оптимізацію використання земель, упорядкування угідь та обґрунтування сівозмін (на прикладі Дніпропетровської області) / О. П. Канаш // Землеустрій та кадастр. – 2014. – № 2. – С. 3-11.
5. Кривов В. М. Екологічно безпечне землекористування Лісостепу України. Проблема охорони ґрунтів / В. М. Кривов. – К. : Урожай, 2008. – 302 с.
6. Методичні рекомендації щодо консервації деградованих та малопродуктивних земель. – К. : Ін-т землеустрою України, 2007. – 46 с.
7. Осипчук С. О. Про екологічні дослідження в інституті землеустрою УААН (літопис відділу екології землекористування) / С. О. Осипчук // Землеустрій та кадастр. – 2014. – №. 2 – С. 5-26.
8. Про введення в дію рішень колегії Держземагентства України від 22.03.2013 : наказ Держземагентства України від 01.04.2013 № 135 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://land.gov.ua/dlia-livoho-meniu/43-land-legislation/za-typamy-normatyvno-pravovoho-aktu/orders/104326>.
9. Про схвалення Концепції боротьби з деградацією земель та опустелюванням : розпорядження Кабінету Міністрів України від 22.10.2014 р. № 1024-р // Землепорядний вісник. – 2014. – № 11. – С. 53-55.
10. Розширений п'ятирічний звіт про опустелювання та деградацію земель. – К., 2012 – 45 с.
11. Стойко Н. Є. Зарубіжний досвід консервації земель / Н. Є. Стойко // Вісник Львівського національного аграрного університету : економіка АПК. – 2014. – № 21 (2). – С. 149-156.
12. Mannava V. K. Sivakumar. Climate and Land Degradation / V. K. Mannava, N. Ndiang'ui / [Electronic resource]. – Mode of access : <https://books.google.com.ua/books?id=9Hr916MUSdsC&pg=PA82&dq=luka+montarella+land+degradation&hl>.

Стадницька О. Проблемні аспекти консервації земель в Україні

У статті розглянуто проблеми здійснення консервації деградованих та малопродуктивних сільськогосподарських земель. Запропоновано напрями вдосконалення регулювання заходів із консервації земель.

Ключові слова: деградовані та малопродуктивні землі, консервація земель, раціональне використання земель.

Stadnytska O. The problematical aspects of land conservation in Ukraine

The article examines the problems of conservation of degraded and low-productive agricultural lands. The directions of improvements to regulation measures of land conservation are offered.

Key words: degraded and low-productive agricultural lands, land conservation, rational use of land.

Стадницкая О. Проблемные аспекты консервации земель в Украине

В статье рассматриваются проблемы осуществления консервации деградированных и малопродуктивных сельскохозяйственных земель. Предложены направления совершенствования регулирования мероприятий по консервации земель.

Ключевые слова: деградированные и малопродуктивные земли, консервация земель, рациональное использование земель.